

at the present stage in Ukraine. Determined main problems, the overcoming of which may provide media-safety of preschoolers.

Key words: *media education, media-safety media, information and communication technology, information security.*

ББК: 74.3+88.621.9

УДК: 37.013.83+159.922.76-056.26

Зоряна Удич

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД БАТЬКІВ ДОШКІЛЬНИКА З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті акцентовано увагу на необхідності здійснення психолого-педагогічного супроводу батьків дитини з особливими потребами дошкільного віку; розроблено відповідну модель супроводу і проаналізовано її основні компоненти; визначено питання для подальших досліджень з метою впровадження інклюзивної освіти і взаємодії із сім'єю, де зростає дитина з особливими потребами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, діти з особливими потребами дошкільного віку, консультант, психолого-педагогічний супровід батьків.*

Одним із пріоритетних напрямів реорганізації сучасної освітньої сфери в Україні є впровадження інклюзивної освіти. Насправді, інклюзія є викликом не лише у сфері освіти, але й для суспільства в цілому. Адже реалізувати цю ідею у країні із соціально-політичною та економічною нестабільністю, пануванням негативних суспільних стереотипів щодо людей з інвалідністю і відсутнім досвідом взаємодії із ними є вкрай складно. Незважаючи на вже прийняті нормативно-правові акти, досі існують вагомні перепони для збільшення участі усіх громадян у соціумі, незалежно від психофізичного розвитку. Це підтверджено і у Заключних зауваженнях стосовно первинного звіту нашої держави в Комітеті ООН у Женеві 19–20 серпня 2015 р. про виконання Конвенції ООН про права людей з інвалідністю [8].

Особливо складно в сучасних реаліях України реалізувати ідею інклюзивного навчання, яка вже стала невід'ємною для європейського простору. У процесі пошуку умов і суб'єктів, які б могли позитивно вплинути на розв'язання даного завдання, увагу привернула сім'я дитини з особливими потребами. Адже батьки – це ті люди, від активності, досвіду, світогляду, обізнаності, умінь яких найперше залежить доля дитини з особливими потребам. Саме тому постає питання комплексного супроводу сім'ї з дитиною із особливими потребами. Він має передбачати надання батькам різних послуг: інформаційних, соціальних, юридичних, медичних, психологічних, економічних. Лише у такому поєднанні можливе розв'язання проблеми низького статусу, обмежених можливостей й тимчасової суспільної ізоляції сім'ї з дитиною із особливими потребами.

Питання впровадження інклюзивної освіти в Україні останніми роками стали актуальними для багатьох дослідників. Зокрема, досліджуються такі проблеми: загальні аспекти організації інклюзивного освітнього простору (В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Сак, Н. Слободянюк, Н. Софій) дошкільна інклюзія (І. Білецька, Л. Білецька, О. Завальнюк). З іншого боку, питання сім'ї теж були в центрі уваги науковців. Чимало праць присвячено особливостям батьківських відносин та їх вплив на розвиток дітей (О. Бодальов, А. Варга, І. Добряков, В. Захаров, М. Лісіна, Є. Мастюкова, В.М. Мініяров, І. Нікольська, В. Столін, С. Сорокоумова, В. Ткачова, П.М. Якобсон). Є також дослідження щодо сімей, де виховуються діти з особливими

потребами (Н. Грабовенко, В. Жмир, І. Іванова, Д. Кизимович, А. Маллер, І. Ніжаща, Н. Писаренко, О. Романчук, Т. Соловійова, Т. Титаренко, Г. Цикото).

Аналіз джерел демонструє багатогранність підходів до розв'язання проблеми супроводу сім'ї і недостатню розробку питання комплексного супроводу сім'ї з дитиною із особливими потребами, зокрема психолого-педагогічного аспекту. З огляду на те, що саме батьки мають найбільший педагогічний вплив у дошкільний період на особистісний розвиток дитини з особливими потребами і від них залежить її готовність до навчання в умовах інклюзивної школи, метою статті є: обґрунтування моделі психолого-педагогічного супроводу батьків дитини з особливими потребами дошкільного віку.

Визначальними категоріями досліджуваної проблеми є інклюзивна освіта, діти з особливими потребами дошкільного віку, консультант, психолого-педагогічний супровід батьків. У контексті даної статті ми опиратимемося на попередні наші дослідження щодо інтерпретації термінології і, задля розуміння мети дослідження, нагадаємо їх. Зокрема, під поняттям “інклюзивна освіта” прийнято вважати гнучку індивідуалізовану систему навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання; “діти з особливими потребами дошкільного віку” – це діти віком до 6 років із порушеннями у психофізичному розвитку, які потребують врахування їх особливостей під час творення для них доступу до якісної освіти (однак треба пам'ятати, що це поняття більше ширше і охоплює ще обдарованих дітей). Реалізація психолого-педагогічного супроводу передбачає наявність фахівця, який його здійснюватиме. Чітко визначити, хто має ним бути, наразі, складно, адже у процесі підготовки і учителя, і психолога, і соціального педагога здійснюється формування відповідних компетенцій. Тому терміном “консультант” ми обумовлюємо такого фахівця, який має відповідну психолого-педагогічну і соціальну підготовкою та володіє досвідом для реалізації завдань психолого-педагогічного супроводу батьків дитини з особливими потребами і може виступати посередником між ними та іншими суспільними інституціями. Як зазначає Н. Бовгіря, до сьогодні існує проблема цілісного наукового опису психолого-педагогічного супроводу, в ньому спостерігаються ознаки, які відносяться до різних галузей наукового знання: педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології [2, с. 131]. Саме тому досі остаточно не обґрунтовано саме поняття психолого-педагогічного супроводу батьків з дитиною із особливими потребами. У статті ми визначаємо психолого-педагогічний супровід батьків дитини з особливими потребами як систему організаційних, діагностичних, інформаційних та розвивальних взаємопов'язаних і взаємообумовлених заходів, представлених різними психологічними технологіями, методами і прийомами, які здійснюються з метою забезпечення оптимальних умов для життєдіяльності сім'ї та розвитку в її середовищі дитини з особливими потребами, її підготовки і включення до системи інклюзивної освіти.

Моделювання є основною категорією теорії пізнання, на якій ґрунтуються теоретичні й експериментальні методи наукового дослідження. Розробка моделі зумовлена необхідністю удосконалення процесу супроводу батьків дитини з особливими потребами дошкільного віку. Укладаючи дану модель, ми прагнули зробити її інформативною, зручною у користуванні, несуперечливою іншим системам супроводу сімей, виявити механізми управління даним процесом через вплив на окремі її компоненти [6]. Серед основних підходів до розробки даної

моделі було застосовано: системний, інтегративний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, культурологічний.

Модель психолого-педагогічного супроводу передбачає такі компоненти: мету, завдання, умови, результат, принципи взаємодії суб'єктів і форми супроводу, етапи, функції. Усі ці компоненти між собою взаємопов'язані, проаналізуємо їх.

Метою психолого-педагогічного супроводу батьків дошкільника з особливими потребами має стати: підвищення психолого-педагогічної культури батьків дитини з особливими потребами і створення умов для її розвитку.

Для того, щоб досягнути поставленої мети, необхідно найперше створити відповідні організаційні умови. До них відносимо: *людські ресурси* (активність та контактність батьків, наявність команди фахівців різних сфер і волонтерів, консультант та ін.), *матеріальні ресурси* (фінансування, технічне забезпечення, інформаційна база, приміщення); *процесуальні умови* (програма супроводу, принципи взаємодії).

До визначальних принципів, на яких має ґрунтуватися взаємодія батьків та консультанта, належать: забезпечення конфіденційності; добровільність батьків у прийнятті допомоги чи рішень; принцип доброзичливого і безоціночного ставлення до батьків та дитини з особливими потребами; індивідуальний підхід до кожної сім'ї, з урахуванням її потреб, можливостей; сім'я є суб'єктом супроводу; пріоритетність інтересів сім'ї в цілому й окремих її членів, збереження цілісності сім'ї; взаємодія сторін на основі поваги, толерантності, гуманізму, відповідальності, дотримання норм професійної етики; партнерство і співробітництво; системність, комплексність, безоплатність, доступність супровідних послуг [1].

Здійснення психолого-педагогічного супроводу батьків дитини дошкільного віку з особливими потребами передбачає реалізацію наступних функцій: *методичну* (формування умінь виконувати батьківські функції); *інформаційну* (розширення і поглиблення знань, необхідних для розвитку дитини з особливими потребами, її підготовки до навчання інклюзивному класі); *консультативну* (надання поточних консультацій і порад батькам з метою розв'язання складних психолого-педагогічних ситуацій та задач, рекомендацій щодо залучення дитини до освітнього процесу); *корекційну* (коригування внутрішнього стану батьків, способів взаємодії із дитиною з особливими потребами її соціалізації); *комунікативну* (встановлення доброзичливих стосунків між суб'єктами психолого-педагогічного супроводу, залучення батьків до активного діалогу із командою інклюзивного навчального закладу, громадськістю); *превентивну* (попередження складних ситуацій у системі сімейного виховання дитини з особливими потребами, негативних проявів емоційного вигорання батьків, формування здатності у батьків опиратися негативним проявам суспільства щодо людей з інвалідністю, керувати своєю поведінкою у конфліктній ситуації, або в такій, де порушуються права дитини з особливими потребами); *прогностичну* (передбачення змін у розвитку дитини з особливими потребами, наслідків корекційно-реабілітаційної програми, життєдіяльності сім'ї); *організаційну* (координування діяльності всіх суб'єктів психолого-педагогічного супроводу, команди підтримки фахівців, суспільних інституцій; розкриття потенціалу батьків щодо розвитку дитини-дошкільника з особливими потребами; залучення необхідних для психолого-педагогічного супроводу ресурсів). Усі ці функції між собою взаємопов'язані та доповнюють одна одну.

Психолого-педагогічний супровід батьків дошкільника з особливими потребами також передбачає таку етапність: 1) *контактний*: встановлення емоційного

контакту в системі “консультант-батьки”; узгодження принципів і правил взаємодії; 2) *діагностичний*: збір інформації про дитину з особливими потребами дошкільного віку та її сім’ю; виявлення ресурсів, досвіду, проблем і труднощів в сім’ї; з’ясування пріоритетних завдань супроводу; 3) *проектувальний*: укладання програми психолого-педагогічного супроводу батьків і створення відповідної команди підтримки; усунення бар’єрів розвитку дитини з особливими потребами; визначення форм взаємодії; 4) *діяльнісний*: реалізація укладеної програми; 5) *оціночно-рефлексивний*: аналіз отриманих результатів, фокусування на досягненнях, можливостях подальших змін та удосконалень.

Проблемі встановлення позитивного контакту між консультантом та клієнтами у психології приділено чимало уваги. Так, найчастіше звертаються до Л. Філонова щодо етапів налаштування контакту: зняття психологічних бар’єрів; знаходження спільних інтересів; визначення принципів спілкування; виявлення якостей, небезпечних для спілкування; адаптація до партнера і встановлення контакту [12].

Під час здійснення діагностування, з метою отримання найбільш повної та точної інформації, необхідно застосовувати різні методи збору інформації (бесіди, анкетування, тестування, спостереження, хронометраж, опитування, вивчення документації, елементи соціально-педагогічного експерименту, інтерв’ювання, метод експертної оцінки та прогнозу, біографічний метод та ін.) і опиратися на програму [11, с. 118–139]. При цьому необхідно врахувати, чи перебуває дитина у дошкільному навчальному закладі чи ні.

Програма діагностування сімей з дітьми із особливими потребами досі не була предметом досліджень. Пропонуємо, на основі аналізу програм діагностики типових сімей, такі компоненти даної програми: *загальні дані* (статистичні дані, структурний склад (за О. Личко: повна сім’я; неповна сім’я; викривлена, або деформована, сім’я; розширена), матеріальне становище, житлово-побутові умови); *функціональні дані* (суспільно-педагогічна спрямованість життя сім’ї, внутрішньосімейні стосунки, стадія розвитку сім’ї (за Дж. Бернанд та Л. Томпсон), рівень виконуваних функцій (репродуктивна, господарсько-побутова, економічна, виховна, функція соціалізації, регулятивна, взаємодопомоги, дозвільна та ін.), методи виховання, що застосовуються батьками, типи виховних родинних взаємин); *ресурси і бар’єри* сімейного життя (інформованість, педагогічний досвід батьків, виховний потенціал, сімейні цінності та ідеологія, сімейні традиції, організація в сім’ї вільного часу, улюблені справи, типи життєвих стратегій в сім’ї дитини з інвалідністю (“інтеграції в соціальне середовище”, “умовного успіху”, “сім’я як самоціль”, “повна ізоляція”); *дитина з особливими потребами* (історія захворювання дитини, корекції і реабілітації, особливості догляду і перебігу захворювання, особливості порушення і розвитку, медичний супровід, навички самообслуговування, наявність компенсаторних засобів, типи впливу сім’ї на життєвий шлях дитини з інвалідністю (опіка, невтручання в ситуацію, довіра, нормалізація, розвиток), відносини з родичами і знайомими, рівень соціалізації, самооцінка дитини, її уміння і навички, вікові особливості, обов’язки у сім’ї, ставлення до дитини з боку батьків, інших родичів та ін.) [3, с. 375–376; 7; 3].

При укладанні характеристики сім’ї важливо виявити також на якій стадії переживання щодо інвалідності дитини знаходяться батьки. Для цього доцільно застосувати розроблену теорію стадійності переживання невідворотного американським психологом Е. Кюблер-Росс [5]. Її адаптовану версію пропонуємо

розглянути у табл.1. Перед тим наголосимо, що батьки можуть проходити стадії переживання в довільному порядку або вибірково.

Таблиця 1.

Стадії психологічного переживання батьками невідворотнього діагнозу дитини

№	Стадія	Зміст
1.	Заперечення	<ul style="list-style-type: none"> - від отриманої інформації про порушення і невідворотність діагнозу дитини батьки переживають шоківий стан; - з'являється відчуття дереалізації і деперсоналізації, заціпеніння; - батьки не вірять інформації про порушення у розвитку їхньої дитини, не сприймають її і відхиляють будь-які спроби допомоги у розумінні ситуації; - батьки відмовляються створювати умови для медичної терапії для дитини; - відбувається ізоляція сім'ї; - батьки можуть піддавати дитину надмірним реабілітаційним навантаженням чи ризикованим методам лікування; - часто в сім'ї на цій стадії розглядаються питання відмови від дитини з особливими потребами.
2.	Гнів	<ul style="list-style-type: none"> - батьки намагаються знайти раціональне пояснення і, не отримавши його, починають шукати винного (одного з подружжя, родичів, лікарів та ін.); - поглиблюється ізоляція сім'ї; - увага батьків прикута до пошуку винного, а не до потреб самої дитини; - у батьків часто домінує безпідставне відчуття провини.
3.	Компроміс	<ul style="list-style-type: none"> - у батьків з'являється надія, що усе ще можна виправити; - батьки починають обіцяти собі і вищим силам змінити і впорядкувати своє життя, позбутися шкідливих звичок у разі, якщо діагноз не підтвердиться, або він виявиться не таким складним; - коли нічого не змінюється і у батьків не з'являється розуміння та прийняття дійсності, вони починають переживати депресивний стан.
4.	Усвідомлення реальності	<ul style="list-style-type: none"> - батьки усвідомлюють невідворотність діагнозу дитини, її статусу інваліда та втрату усіх попередніх очікувань від народження дитини; - з'являється розуміння усіх випробувань та труднощів, пов'язаних із діагнозом дитини, її обмежень і особливостей розвитку; - через недостатню соціальну підтримку, недоступність соціальних послуг може посилитися депресивний стан батьків, ізоляція сім'ї.
5.	Прийняття	<ul style="list-style-type: none"> - реорганізація сімейного життя відповідно до потреб і можливостей дитини з інвалідністю з врахуванням потреб інших членів сім'ї; - акумуляції ресурсів і пошук нових можливостей для створення умов розвитку дитини з особливими потребами в умовах сім'ї; - батьки йдуть на контакт і починають працювати у команді фахівців, які забезпечують комплексний супровід дитини з особливими потребами; - у стосунках із дитиною батьки намагаються віднайти баланс між опікою, допомогою та підтримкою незалежності; - в сім'ї формуються нові цінності та філософія життя.

Теорія стадійності від часу її обґрунтування зазнала критики, але досі користується популярністю і на неї посилаються чимало науковців з різних галузей. Вона дозволяє зрозуміти стан батьків і визначити напрями та завдання психолого-педагогічної роботи із ними та іншими членами сім'ї [10, с. 19–38].

Другий етап супроводу доцільно завершити складанням так званої “карти сім'ї”, яку найчастіше застосовують соціальні педагоги [13, с. 230–231]. У ній відображаються короткі характеристики сім'ї і окремих її членів, опис життєвої ситуації і способу життя сім'ї, аналіз отриманої інформації, окреслюються проблеми і потреби сім'ї, зокрема що стосується психолого-педагогічного супроводу, визначаються форми і методи подальшої роботи із батьками дитини з особливими потребами, розробляється стратегія і тактика психолого-педагогічного супроводу.

Завдяки аналізу отриманих даних, на другому етапі психолого-педагогічного супроводу здійснюється укладання програми взаємодії із батьками, яка передбачає: встановлення короткотермінових і довготермінових цілей, визначення плану взаємодії і ресурсів, необхідних для його реалізації, меж відповідальності партнерів, а також зазначення часових рамок для кожного виду роботи. У програмі супроводу сім'ї дошкільника з особливими потребами має відобразитися, у першу чергу, корекція і розвиток сімейної атмосфери: подолання і попередження життєвих криз сім'ї, усунення негативних аспектів життєдіяльності сім'ї, згуртування усіх членів сім'ї, формування загальних цілей і єдиної системи цінностей, педагогізація батьків, підвищення їх психологічної культури, гармонізація подружніх відносин, розподіл обов'язків, встановлення правил і доброзичливих стосунків, введення і підтримка сімейних традицій, надання емоційної підтримки, формування оптимістичного налаштування батьків, задоволення потреби членів сім'ї в інформації, створення умов для самовираження усіх членів сім'ї. Паралельно програма має передбачати соціалізацію і підготовку дитини з особливими потребами до навчання в інклюзивному класі, організація цілеспрямованих і систематичних занять та заходів, орієнтацію батьків щодо форм, методів та моделей організації навчального процесу для їх дитини, налаштування комунікації із шкільною командою підтримки, усвідомлення батьками можливостей і потреб дитини та готовності інклюзивної школи їх задовольнити, за потреби – підготовка одного з батьків до асистентської роботи в школі, де навчатиметься їхня дитина. Позитивно на розвиток сім'ї впливає і налагодження взаємодії та обміну досвідом із іншими сім'ями, де є діти з особливими потребами, особливо, школярі.

Якщо супровід батьків був правильно організований, то при зарахуванні дитини з особливими потребами до школи, сім'я буде займати активну позицію, надавати допомогу кваліфіковано та уміло, діяти педагогічно грамотно, а у дитини будуть сформовані адекватне особистісне ставлення до навчально-виховного середовища школи, необхідні уміння та навички, уявлення про свої потреби, можливості та нахили [9, с. 12].

Під час третього етапу психолого-педагогічного супроводу здійснюється безпосередня реалізація програми взаємодії із батьками. Її ефективність залежить від дотримання наступних критеріїв: *адекватність*: відповідає можливостям і потребам сім'ї; *оптимальність*: раціональне поєднання ресурсів; *гнучкість*: можливість редагувати програму в процесі її реалізації; *системність*: охоплює усі сфери життєдіяльності сім'ї; *елективність*: можливість батьків обирати або пропонувати ті чи інші форми співпраці; *диференційність*: індивідуальний підхід до усіх членів

сім'ї і до кожної сім'ї окремо; *активізаційність*: спрямованість на активізацію зусиль батьків щодо забезпечення адекватного розвитку дитини з особливими потребами, самоосвіту і самостійність у прийнятті відповідних рішень; *паралельність*: одночасна робота з усіма членами сім'ї, фахівцями, представниками команди підтримки, дошкільного навчального закладу і педагогічним колективом середнього загальноосвітнього закладу.

Аналіз офіційних сайтів дошкільних навчальних закладів України дає підстави стверджувати, що найбільш ефективними і поширеними формами взаємодії із батьками є як класичні, так і інноваційні індивідуальні, групові та колективні форми: лекція, конференція, університет педагогічних знань, практикум, день відкритих дверей, тематичні індивідуальні консультації, відвідування за місцем проживання, батьківські читання, батьківські вечори, тренінг, брифінг, сімейні клуби, мобільні папки, наочні форми, круглий стіл, зустріч, дискусії, тематичні акції, майстер-класи. Усі вони є актуальними і для психолого-педагогічного супроводу батьків дитини дошкільника, особливо, коли дитина відвідує інклюзивний дошкільний навчальний заклад. Зважаючи на завантаженість і особливості догляду за дитиною з особливими потребами, у батьків не завжди є змога виділити час на участь у різних очних заняттях. Тому однією із нових форм психолого-педагогічного супроводу батьків є створення і використання дистанційного формату спілкування (сайту, електронної пошти, закритої групи у соціальних мережах, хмарних сервісів (Google, Live SkyDrive, Dropbox та ін.)), що дозволяє розміщувати необхідні для батьків відео матеріали та друковану інформацію, посилання на корисні ресурси, а також електронні сервіси для он-лайн відео-спілкування (Skype, Facebook Messenger, Viber та ін.). Завдяки такому формату можна не лише зекономити час, але й оперативно відреагувати на потреби батьків, залучити інших фахівців, які можуть бути віддаленими від місця проживання сім'ї.

Результатами грамотно проведеного психолого-педагогічного супроводу мають стати: адаптація батьків до життєвих умов, ускладнених інвалідністю дитини; позитивний мікроклімат сім'ї для розвитку дитини з особливими потребами; підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності батьків, мобілізація власних сімейних ресурсів для самостійного вирішення проблем та задоволення потреб сім'ї; оптимістичне налаштування батьків на розвиток можливостей та самостійності дитини з особливими потребами; налаштування співпраці із педагогічним колективом дошкільного навчального закладу та майбутньої школи, де навчатиметься дитина; досвід позитивного сімейного виховання; збагачення виховного потенціалу сім'ї; успішне подолання сімейних криз, пов'язаних із наявністю дитини з особливими потребами; сформована і дієва команда підтримки сім'ї; подолання соціальної ізоляції сім'ї із дитиною зі статусом інваліда. Крім цього, формується батьківська компетентність, яку розуміємо як здатність батьків аналізувати реальну ситуацію, у якій зростає дитина з особливими потребами, оцінювати її і докладати зусилля для того, щоб її змінити для покращення розвитку дитини на основі її можливостей і потреб.

Таким чином, створення і впровадження моделі психолого-педагогічного супроводу батьків, які виховують дитину з особливими потребами, знижує фрустраційне навантаження на членів сім'ї і підвищує її реабілітаційні можливості з однієї сторони. А з іншої – налагодить ефективну взаємодію системи “дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад” задля реалізації ідеї інклюзивної освіти.

1. Алешина Ю.Е. Спецпрактикум по социальной психологии: опрос, семейное и индивидуальное консультирование / Ю.Е. Алешина, К.Е. Данилин, Е.М. Дубовская. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 64 с.
2. Бовгирия Н.В. Психолого-педагогічний супровід дітей в умовах модернізації навчально-виховного процесу. – Дубровиця, 2009. – 146 с.
3. Вербець В.В., Субот О.А, Христюк Т.А. Соціологія: Навчальний посібник. – К.: КОНДОР, 2009. – 550.
4. Волкова А.Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений / А.Н. Волкова, Т.М. Трапезникова // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 110-116.
5. Kübler-Ross E. On death and dying New York. – The Macmillan Company, 1969. – 260 p.
6. Лодатко Є.О. Моделювання в педагогіці: точки відліку / Є.О. Лодатко // Е-журнал “Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку” – 2010. – Випуск №1 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vupuski_n1_2010_st_2/
7. Миронова М.В. Влияние семьи на жизненный путь ребенка-инвалида: автореферат дис. ... кандидата социологических наук : 22.00.04. – Екатеринбург 2009. – 19 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dlib.rsl.ru/01003488980>
8. Нічого для нас без нас: Порадник для громадських організацій людей з інвалідністю. – Київ: Національна Асамблея інвалідів України, 2016. – 60 с.
9. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупасової А.А. – К.: ТОВ ВПЦ “Літопис-XX”, 2010. – 363 с.
10. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та суспільстві. – Львів: Літопис, 2008. – 334 с.
11. Соціально-педагогічна діагностика: наук.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.П. Краснова, Л.П. Харченко, Я.І. Юрків, І.С. Сьомкіна. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 429 с.
12. Филонов Л.Б. Психологические аспекты установления контактов между людьми: Методика контактного взаимодействия / Л.Б. Филонов. – Пушкино, 1982. – 40 с.
13. Юрків Я.І. Методика соціально-педагогічної діагностики сім'ї // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка: за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. “Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття”: зб. наук. пр. – № 20 (231). – 2011. – С. 223-232.

The article focuses on the need of pre-school children with special need to be psychologically and pedagogically supported by their parents. It also designs a relevant model addressing the problem and analyzes its main components. Furthermore, the article defines questions that should be addressed by further research with the aim of introducing inclusive education and cooperating with families where the child with special needs is raised.

Key words: *inclusive education, preschool children with special needs, advisor, psychological and pedagogical support of parents.*